

مدیریت در دانشگاه اسلامی 16/ سال هفتم، شماره 2/ پاییز و زمستان 1397
Management in The Islamic University, 2019(Fall & Winter)16, Vol. 7, No.2

شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦

عباس زمانی¹
اکبر رستمی خوراسگانی²
سیدهاشم گلستانی³
آذر قلی زاده⁴

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه های سرمایه اجتماعی در بعد شناختی (ذهنی) از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) در کتاب صحیفه نور انجام گرفت. **روش:** روش پژوهش کیفی، از نوع تحلیل محتوای استقرایی بود. بدین منظور از مجموع کتاب 22 جلدی صحیفه امام خمینی (ره)، تعداد 15 جلد انتخاب و با استفاده از فیش برداری به روش کتابخانه ای از طریق فرایندهای طبقه بندی نظام مند، کدبندی، و تم سازی مورد تحلیل قرار گرفت. **یافته ها:** نتایج نشان داد که "خدا محوری"، "اسلام محوری"، "اعتماد"، "قانون گرایی" و "خدمت برای خدا و اعتقاد به نظارت الهی"، مهمترین مؤلفه های بعد شناختی (ذهنی) سرمایه اجتماعی در بیانات امام خمینی (ره) بود که در این مقاله بدان پرداخته شده است. **نتیجه گیری:** نتایج این پژوهش نشان داد که حضرت امام (ره) همواره مردم و مسؤولان را به خدمت به خلق و توجه به دستورات الهی و سیره پیامبر (ص) و ائمه (ع) سفارش و بر ضرورت افزایش اعتماد و انسجام در پرتو عمل به قوانین تأکید نموده بود.

واژگان کلیدی: امام خمینی (ره)، سرمایه اجتماعی، اعتماد، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، نهادهای اجتماعی.

♦ دریافت مقاله: 96/09/12 ؛ تصویب نهایی: 97/06/07

1. دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت رسانه ای، باشگاه پژوهشگران و نخبگان، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول) / نشانی: اصفهان، بلوار آئینه‌خانه، بن بست 7 / نامبر: 031-36612496 / Email: zamani_abbas1000@yahoo.com
2. کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان).
3. دکتری فلسفه و حکمت اسلامی، استاد گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
4. دکتری مردم‌شناسی اجتماعی، استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

الف) مقدمه

انسانها از ابتدا از طریق روابط با یکدیگر در صدد تأمین نیازمندی‌ها و محقق ساختن اهداف خود بوده‌اند و از این طریق، پدیده‌ای به نام جامعه شکل گرفته است. برقراری رابطه موجب تبادل اطلاعات می‌شود و هر چه روابط میان افراد جامعه از استحکام بیشتر و کیفیت بالاتری برخوردار باشد و به صورت نظام‌مند و هماهنگ عمل کند، اهداف جمعی در زمان کوتاه و با صرف هزینه کمتر محقق شده و در نهایت، ترکیب روابط اجتماعی و کیفیت این روابط، «سرمایه اجتماعی»¹ را شکل می‌دهد.

اساس بحث سرمایه اجتماعی بر ارزشمند بودن پیوندها و روابط میان افراد و گروهها استوار است. در یک معنای کلی، سرمایه اجتماعی، ثروت و دارایی نهفته‌ای است که در روابط اجتماعی میان کنشگران جامعه وجود دارد و از کیفیت روابط و نحوه تعاملات آنان ناشی شده، باعث می‌شود روابط میان افراد به شیوه‌ای دگرگون شود که کنش تسهیل شود. (شجاعی باغینی، 1387: 9)

با نگاهی به شیوه نظری و عملی بنیانگذار انقلاب اسلامی، مشخص شد که در این زمینه حضرت امام در مقام رهبر فکری و معنوی جامعه ایران در دوران معاصر، به شایستگی از این سرمایه عظیم بهره جستند که بارزترین جلوه به فعلیت درآمدن آن، پیروزی انقلاب اسلامی بود. با وجود تأکید بر اهمیت این سرمایه در اندیشه و عمل امام (ره) و حتی معرفی آن به عنوان زیربنای انقلاب اسلامی، اما به نظر می‌رسد در سالهای اخیر کمتر به مؤلفه‌ها و کارکردهای مؤثر آن توجه شده است و نهادهای متولی، تنها با پرداختن نمادین به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و آن هم از نگاه متفکران غربی، گامهای نه چندان مؤثری در جهت تبیین، تجزیه و تحلیل این مفهوم و استفاده از منویات بنیانگذار انقلاب اسلامی در این زمینه برداشته‌اند.

بنابر این، پرداختن به بحث سرمایه اجتماعی، ضمن اهمیت نظری، ما را نسبت به وجود مصادیق و شاخصهای اثرگذار آن در اندیشه امام خمینی (ره) و وجود سرمایه‌های اجتماعی بومی و خاص جامعه اسلامی ایران آگاه می‌کند.

ب) مبانی نظری تحقیق

به درستی انسان مدنی الطبع آفریده شده است؛ موجودی که در فردیت و تنهایی خود به کمال مطلوب نمی‌رسد و همه استعدادهای بالقوه او شکوفا نمی‌شود. انسان در تعامل سازنده با هم‌نوع و کنش و واکنش متأثر از تعاملات جمعی به سیر بایسته خود می‌پردازد. ادیان الهی و آموزه‌های و حیانی، انسان را در چنین فضایی می‌بینند و بر همین اساس، پیامبر اسلام (ص) به تربیت و تعلیم افراد به عنوان فرد بسنده نکرد؛ بلکه در ادامه رسالت الهی خویش، مدینه‌النبی را به وجود آورد و علاوه بر فردسازی، به ساختن جامعه نیز همت گماشت. (فقیه خلجانی، 1392)

شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦ 379

در چنین بستری، سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه‌های اقتصادی و انسانی از جایگاه ویژه برخوردار بوده، می‌تواند در تصمیمات خرد و کلان اجتماعی به شکل قابل توجهی تأثیرگذار باشد. «ثرگذاری یاد شده به این دلیل است که سرمایه اجتماعی دریچه‌ای به روی تحلیل علت‌یابی مسائل اجتماعی گشود؛ به این معنا که دانشمندان علوم اجتماعی برای تحلیل و توصیف طیف وسیعی از فرایندهای اجتماعی از این مفهوم بهره برده و در صدد دستیابی به خاستگاه و نیز تأثیرگذاری آنها بر دیگر مؤلفه‌های زیست اجتماعی انسان از طریق مفهوم سرمایه اجتماعی برآمدند. از این رو برخی دانشمندان، مفهوم سرمایه اجتماعی را جزء مفاهیمی به شمار آورده‌اند که دانشمندان علوم اجتماعی بارها برای شناخت روابط اجتماعی آن را مطالعه کرده‌اند.» (موسوی مقدم و محمدی، 1395؛ یانگ¹ و همکاران، 2011)

یکی از مشکلات دانشمندان علوم اجتماعی و مدیریت، ارائه تعریفی جامع از سرمایه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی از مفاهیمی است که اولین بار توسط هانی‌فان² با ورود به حوزه علوم اجتماعی در زمره مباحث کانونی قرار گرفت و با کاربرد رابرت پاتنام³ برجسته شد. (جمشیدی‌ها، 1383: 67)

تعریف پاتنام در علوم سیاسی، کلمن⁴ در علوم اجتماعی، فوکویاما⁵ در تاریخ اقتصادی - اجتماعی و... اولین اقدامات در این زمینه بوده‌اند. این واژه توسط اکثر نویسندگان به عنوان شبکه‌ها، هنجارها، اعتماد و راهی که جوامع می‌توانند از طریق آن اهداف جمعی را به صورتی کارا تر انجام دهند، تعریف شده است. (صالحی امیری، 1388: 7)

از مجموع نظریات مطرح شده، مفهوم سرمایه اجتماعی دارای دو بعد کلی «شناختی» و «ساختاری» است (اونیسک و بولن،⁶ 2000). بعد شناختی سرمایه اجتماعی به روابط متقابل اعضا و اعتماد عمومی اشاره دارد و شامل باورها، نگرشها، هنجارها و ارزشهای مشترک در میان اعضای یک گروه است که از آن به بعد ذهنی سرمایه اجتماعی نیز یاد می‌شود. بعد ساختاری نیز شامل الگوی پیوندهای میان اعضای گروه و ترکیب سازماندهی این اعضا، مانند مراتب شبکه، تراکم و میزان همگنی گروه یا اعضای گروه، شیوه ارتباطات اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی و شبکه‌ها، نهادها و پیوندهای غیر رسمی است که به عنوان عوامل زمینه‌ساز سرمایه اجتماعی مطرح شده است. (فقهی و فیضی، 1384؛ جعفری و همکاران، 1391؛ توکلی و همکاران، 1393؛ حمیدی‌زاده و همکاران، 1393)

1. Yang
2. Hanifan
3. Putnam
4. Coleman
5. Fukuyama
6. Onyx & Bullen

جدول 1: مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه نظریه پردازان مختلف

نظریه پرداز	تعریف	مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی
هانی فان، 1916	وجود پیوند درونی و تنگاتنگ میان سرمایه اجتماعی و رابطه اجتماعی	رابطه اجتماعی
روشه، ¹ 1389	ساخت تمدن از شدت روابط در جوامعی که انسجام آنها از نوع ارگانیکی است	انسجام ارگانیک
بورديو، ² 1983 (شجاعی، 1387)	شبکه روابط محصول راهبردهای سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی، به قصد تولید یا بازتولید روابط اجتماعی	روابط ارزشمند اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی
پاتنام، 1993 و 2001	تمام ویژگی‌های اجتماعی نهادها و سازمانها از قبیل اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی	اعتماد اجتماعی، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی
فوکویاما، 1995، 1979 و 1999	مجموعه معینی از هنجارها یا ارزشهای غیر رسمی؛ به طوری که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهم‌اند.	دارایی گروهها و جوامع، اعتماد
کلین، 1988	ارزش جنبه‌ای از ساختار اجتماعی که به عنوان منبعی در اختیار اعضا قرار می‌گیرد.	ساختار اجتماعی، رابطه گروهی، شبکه‌های مبتنی بر اعتماد و ارزشهای مشترک
گیدنز، ³ 1380	اعتماد، عامل احساس امنیت موجود انسانی منفرد	اعتماد، امنیت اجتماعی
تونکس، ⁴ 1387	داشتن نگرش، باور مثبت و حسن ظن نسبت به افراد، گروهها و نهادهای موجود در جامعه؛ به طوری که باعث تسهیل کنشها، فعالیتهای جمعی، همکاری، مشارک و تعاون شود.	نگرش مثبت نسبت به افراد، اعتماد، مشارکت و تعاون.
گنجی و هلالی، 1390 ب	سرمایه‌ای مشتمل بر مؤلفه‌های کیفی و کمی	مؤلفه‌های کیفی: آگاهی، شناخت، اعتماد اجتماعی / مؤلفه‌های کمی: مشارکت اجتماعی، ارتباطات اجتماعی
محمودی و همکاران، 1394	مجموع روابط شبکه‌ها، تعاملات و انجمنها که به واسطه هنجارها و ارزشهای مشترک شکل می‌گیرد و واکنش متقابل اجتماعی را تسهیل می‌کند	شبکه‌ها، تعاملات، ارزشها، هنجارهای مشترک
کوالیکوا و لسنی، ⁵ 2016	اعتماد، شبکه‌ها و فعالیتهای تشکیلاتی؛ سه شاخص مهم سرمایه اجتماعی	اعتماد، شبکه، فعالیت تشکیلاتی

گذشته از اهمیت و حساسیت نظریات مختلف سرمایه اجتماعی؛ دین اسلام، سرمایه اجتماعی را در قالب مشارکت اجتماعی بیان کرده و با تأکید بر نقش ویژه نهاد مسجد در حیات اجتماعی جوامع اسلامی، کارکرد منحصر به فرد نهاد امر به معروف و نهی از منکر در نهادینه کردن نظام نظارت همگانی و نیز حضور آگاهانه مردم جوامع اسلامی در جهاد در راه خدا، جایگاه برجسته مشارکت اجتماعی از دید اسلام را ترسیم می‌کند. مشارکت اجتماعی برآمده از آموزه‌های دینی، از راه ایجاد امنیت، کارآمدی دولت و بازار و کاهش فقر و بیکاری، در فرایند توسعه اقتصادی نقشی اساسی دارد. (نظریور و منتظری مقدم، 1389)

با توجه به مطالب پیش گفته و اینکه پیروزی انقلاب اسلامی متأثر از بهره‌گیری حضرت امام (ره) از شاخصهای سرمایه عظیم اجتماعی نهفته در جامعه ایرانی بود، محقق در صدد است تا شاخصها و مؤلفه‌های بعد شناختی سرمایه اجتماعی را که بیشتر بر جنبه ذهنی و اعتقادی این مفهوم اشاره دارند، از منظر امام خمینی (ره) شناسایی و تبیین کند.

1. Rocher
2. Bourdieu
3. Giddens
4. Tonkiss
5. Kovalcikova & Lacny

ج) پیشینه تحقیق

در خصوص مؤلفه‌ها و مفاهیم سرمایه اجتماعی، پژوهش‌های مختلفی انجام شده است. رهبر و حیدری (1390) از ارتباط مستقیم و متقابل بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی همچون: اعتماد، اخلاقیات، آگاهی عمومی، مشارکت، انسجام اجتماعی، ارزشها و هنجارها و امنیت با سیاستگذاری جامعه مدنی خبر داده‌اند. عباس‌زاده و همکاران (1391) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی همچون: اعتماد نهادی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی بر آتومی اجتماعی تأثیرگذار است.

مصطفی‌زاده و صادقی (1393) طی پژوهشی دریافتند که توسعه سرمایه اجتماعی در دو بعد عینی و ذهنی، پنج مؤلفه فردی، گروهی، سازمانی، ساختاری، مدیریتی و 28 شاخص، قابل دستیابی است؛ در حالی که پیریایی و منادی (1395) با انجام مطالعه‌ای کیفی در بین دبیران آموزش و پرورش اصفهان، نشان دادند که منابع متعددی برای سرمایه اجتماعی وجود دارد که در نظام آموزشی از آنها استفاده نمی‌شود. از جمله نشانه‌های ضعف سرمایه اجتماعی در نظام آموزش و پرورش می‌توان به رویه‌های مدیریتی خشک و رسمی، فقدان روحیه مشارکت و اعتماد متقابل و عدم رقابت در بین افراد اشاره کرد.

ارتباط بین دولتها و سرمایه اجتماعی نیز همواره مد نظر پژوهشگران قرار داشته است. رحمت‌اللهی و همکاران (1395) با بررسی آثار مشارکت‌ناپذیری دولت در سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسیدند که هر چه دولت در تحکیم فضای اعتماد و رضایتمندی عمومی، از طریق انتقال قدرت به شهروندان بکوشد و مشارکت‌گرا جلوه کند، به همان نسبت، سرمایه اجتماعی تقویت شده و جامعه در برابر آسیبها و ناهنجاری‌های اجتماعی مصون می‌ماند. این موضوع در تعالیم اسلامی نیز قابل تبیین و شناسایی است؛ توکلی و همکاران (1396) با مطالعه کتاب میزان‌الحکمه به روش کیفی استقرایی به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی متکی بر آموزه‌های اسلامی دارای چهار سطح رفتاری و خرد، رفتاری و کلان، نگرشی و خرد و نگرشی و کلان است و تمامی این ارکان، تحت لوای اعتماد به وعده‌های الهی قرار دارند.

درباره اهمیت سرمایه اجتماعی در جوامع مختلف پژوهش‌های بسیاری انجام شده است. ایرنی و مارتین¹ (2009) در مطالعه‌ای به منظور بررسی سرمایه اجتماعی و پیشرفت کارکنان در شش کتابخانه از دانشگاه‌های انگلستان، به این نتیجه رسیدند که گردش کار در بین کارکنان، نتایج مثبتی شامل اعتماد به نفس، احساس بهتر دیده شدن، سرمایه اجتماعی و در نهایت، پیشرفت کارکنان را در پی دارد. کیچن² و همکاران (2012) نیز با اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی از طریق نظرسنجی تلفنی در همیلتون³، نشان دادند که شاخص سلامتی به عنوان یکی از شاخصه‌های مهم و مؤثر رفاه اجتماعی در میان نخبگان حوزه پژوهش معرفی شده است.

1. Earney & Martin

2. Kitchen

3. Hamilton

جانسون¹ (2012) در یک مطالعه کیفی، محتوای تعاملات اجتماعی بین کارمندان و مراجعان کتابخانه را با انجام 15 مصاحبه با از کتابداران در سه کتابخانه شهری بزرگ در غرب آمریکا بررسی کرد و نشان داد که کتابخانه‌های عمومی از طریق روابط و تعامل بین کارمندان و مراجعان، باعث ایجاد سرمایه اجتماعی می‌شوند.

سرمایه اجتماعی ضمن داشتن مؤلفه‌های مشخص، ارتباط بسیار زیادی نیز با احساس امنیت و رفاه اجتماعی دارد. هابیو و افندی² (2015) با بررسی رضایت از زندگی و اعتماد اجتماعی به عنوان شاخص سرمایه اجتماعی کشورهای در حال گذار، به این نتیجه رسیدند که هر دو بُعد فردی و سازمانی اعتماد، منابع قدرتمندی‌اند که به طور مستقیم در رضایت از بهبود زندگی این جوامع تأثیرگذار بوده و مهم‌تر از همه می‌توانند به کاهش پیامدهای بحران منجر شوند.

گارک³ (2015) نیز در پژوهش خود با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نشان داد که ارتقای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مثل امنیت، از طریق آموزش و افزایش مهارت، برای اطمینان از رشد اقتصادی لازم و ضروری است و اصلاح امنیت اجتماعی می‌تواند در افزایش طول عمر مفید کارگران مؤثر باشد.

در حوزه سرمایه اجتماعی و رفاه نیز مینچف و مور⁴ (2016) نشان دادند که تنوع فرهنگی، محل انسجام به عنوان بخش مهمی از زندگی و سرمایه اجتماعی است و باعث تضعیف سرمایه فرهنگی در شرق لندن شده است. فاستر⁵ و همکاران (2017) نیز نشان دادند که وجود فاصله جغرافیایی از منابع و گروه‌های مذهبی، در سرمایه اجتماعی تأثیرگذار نیست؛ در حالی که مردم حاضرند برای کار در سازمانهایی که در آنها سرمایه اجتماعی بیشتری وجود دارد، مسافت بیشتری را طی کنند.

هدف تحقیق:

شناسایی مؤلفه‌های بُعد شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) در صحیفه نور.

پرسش تحقیق:

مؤلفه‌های بعد شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) در صحیفه نور چیست؟

(د) روش تحقیق

روش تحقیق حاضر، تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است که برای تحلیل داده‌های متنی، کاربردی فراوان دارد (جعفری هرنی و همکاران، 1387). بدین منظور، محقق با مراجعه به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی در استان اصفهان و پیشنهاد این مرکز، از مجموع کتاب 22 جلدی صحیفه نور، 15 جلد مرتبط با مفاهیم هدفمند سرمایه اجتماعی را انتخاب و با استفاده از فیش‌برداری به روش کتابخانه‌ای از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی

1. Johnson

2. Habibov & Afandi

3. Garrec

4. Mintchev & Moore

5. Foster

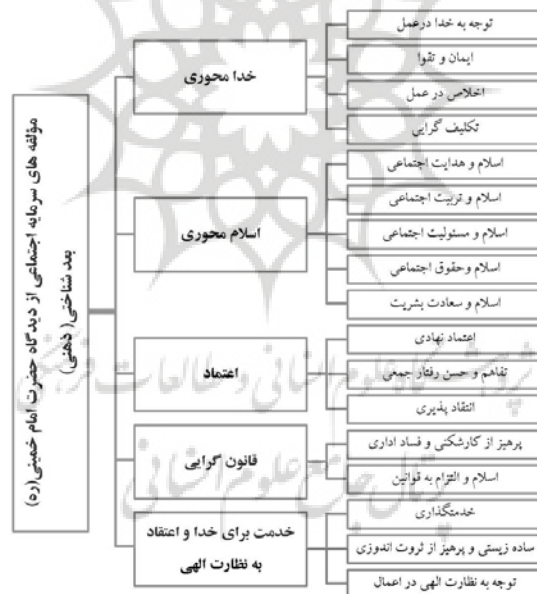
383 شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦

و تم سازی، تحلیل کرد. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نظام مقوله ای استقرایی استفاده شده است. در خلاصه کردن محتوای داده ها، به ترتیب:

- کدهایی که ارتباط چندانی با پرسش تحقیق نداشتند، کنار گذاشته شدند.
- کدهای مرتبط و مشابه، دسته بندی و خلاصه شدند.
- کدها در سطح انتزاعی تری تلخیص شدند که در نهایت، 103 کد به دست آمد.
- کدها ذیل تم های کامل تر ساماندهی شدند و تعداد 17 تم فرعی به دست آمد.
- دسته های مذکور، ذیل تم های اصلی دسته بندی و پنج تم اصلی به دست آمد.

هـ) یافته ها

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش، مؤلفه های بعد شناختی استخراج شده از بیانات حضرت امام (ره) در صحیفه نور (مطابق جدول 1)، شامل پنج تم اصلی خدامحوری، اسلام محوری، اعتماد، قانون گرایی و خدمت برای خدا و اعتقاد به نظارت الهی بود.

شکل 1: مؤلفه های سرمایه اجتماعی (بعد شناختی) از دیدگاه امام خمینی (ره) در صحیفه نور

1. خدامحوری

خدامحوری شامل چهار تم فرعی توجه به خدا در عمل، ایمان و تقوا، اخلاق در عمل و تکلیف‌گرایی است. خدامحوری یکی از شاخصهای اصلی در اندیشه امام خمینی (ره) و مبنایی است که در سایر مؤلفه‌ها و شاخصها نیز ساری و جاری بوده است؛ چرا که به اعتقاد حضرت امام، هستی مظهر وجود خداوند و جلوه حق تعالی بوده و او در همه حال حاضر و ناظر است و جامعه‌ای که چنین اعتقادی داشته باشد، می‌بایست تمامی کارها و جهت‌گیری‌های خود را حول محور خداوند انجام دهد:

«عالم محضر خداست، الآن ما در محضر خدا هستیم. خدا همه‌جا هست؛ حضور دارد. اگر خلافتی بکنیم، در حضور خدا خلاف کردیم؛ در محضر خدا خلاف کردیم». (امام خمینی، صحیفه نور، ج 8: 388)

«اسلام در کنار مقررات اجتماعی، اقتصادی و... به تربیت انسان براساس ایمان به خدا تکیه می‌کند و در هدایت جامعه از این بُعد بیشتر برای هدایت انسان به طرف تعالی و سعادت عمل می‌کند». (همان، ج 5: 409)

«توجه کنید که در خلال تحصیل علم، تقوا تحصیل کنید؛ مَهْدَب بشوید؛ اخلاقتان را مَهْدَب کنید؛ اعمالتان را مَهْدَب کنید. باید برطبق کتاب و سنت باشد که شما خودتان کتاب و سنت بشوید». (همان، ج 8: 267)

2. اسلام‌محوری

اسلام‌محوری دارای پنج تم فرعی اسلام و هدایت اجتماعی، اسلام و تربیت اجتماعی، اسلام و مسئولیت اجتماعی، اسلام و حقوق اجتماعی و اسلام و سعادت بشریت است. محوریت اسلام و آموزه‌های آن در رابطه با ترویج ارزشها، از مؤلفه‌های ارزشمند سرمایه اجتماعی است.

اسلام، دینی جهان‌شمول و مکتبی حیات‌بخش و انسان‌ساز است. توجه اسلام به سرمایه اجتماعی، در هیچ یک از مکاتب و ادیان دیده نمی‌شود؛ زیرا دینی جامع و کامل و منشأ تحولات فردی و اجتماعی است. نمونه‌هایی از بیانات رهبر فقید انقلاب اسلامی در این خصوص عبارتند از:

«با اخلاص و صداقت در عمل، خودخواهی‌ها کنار گذاشته می‌شود و این مسئله باعث دگرگونی در روابط بین افراد و تولید نیروی عظیم انسانی در جامعه خواهد شد». (همان، ج 20: 211)

«تکلیف‌گرایی باعث می‌شود همه ما موظف باشیم به اندازه‌ای که می‌توانیم، به همان اندازه عمل کنیم و شانه از زیر بار مسئولیت خالی نکنیم». (همان، ج 21: 286)

3. اعتماد

تم اصلی اعتماد شامل سه تم فرعی اعتماد نهادی، تفاهم و حسن رفتار جمعی و انتقادپذیری است. اعتماد یکی از عناصر و مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی در بعد شناختی است و در سطح کلان، دارایی نظام اجتماعی قلمداد

385 شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦

می شود که شامل اعتماد افراد به یکدیگر (اعتماد بین فردی) و اعتماد بین مردم و حاکمیت (اعتماد نهادی) است. در بیانات امام خمینی (ره)، اعتماد نوع دوم باعث مشروعیت نظام سیاسی و کارآمدی حکومتها و دولتها تلقی شده است: «هیچ حرکت و عملی از فرد و یا جامعه نیست مگر اینکه مذهب اسلام برای آن حکمی مقرر داشته است... اسلام هدایت جامعه را در همه شئون و ابعاد آن به عهده گرفته است» (همان، ج 5: 389)

«گر در اقصی نقاط دنیا کسی فریاد یا للمسلمین سر دهد، وظیفه ماست که در حد توان به یاری آنها بشتابیم» (همان، ج 19: ص 9)

4. قانون گرایی

تم اصلی قانون گرایی به دو تم فرعی پرهیز از کارشکنی و فساد اداری و اسلام و التزام به قوانین تقسیم می شود. اعمال دقیق و درست قانون و پذیرش و پایبندی به اصول آن از سوی مسئولان و ارکان حکومتی، از عوامل کارآمدی آنان است و بر اعتماد عمومی می افزاید. از بیانات حضرت امام (ره) می توان متوجه این مطلب مهم شد که اگر قانون از سوی حاکمان بی حرمت شود و دولت یا سایر اجزای حکومتی قوانین مصوب را زیر پا بگذارند، بالتبع این قوانین از سوی مردم نیز نقض شده، مورد بی احترامی و بی حرمتی قرار خواهد گرفت. امام خمینی (ره) حکومت اسلامی را حکومتی مبتنی بر قانون عدل الهی دانسته، اعتقاد دارد که در این حکومت فرقی بین اشخاص در رعایت قانون وجود ندارد و همه افراد، از حضرت رسول اکرم (ص) گرفته تا خلفای آن حضرت و سایر افراد، در برابر قانون یکسان اند:

«اعمال دقیق و درست قانون و پذیرش و پایبندی به آن از سوی مسئولان و ارکان حکومتی، یکی از عوامل کارآمدی حکومتهاست» (همان، ج 8: 370)

«زامداران و مسئولان حکومت اسلامی که خود را امین و خدمتگزار مردم می دانند، باید همواره پایبند به قانون و ضوابط اسلامی باشند و آن را در همه سطوح جامعه به اجرا گذارند» (همان، ج 14: 379)

5. خدمت برای خدا و اعتقاد به نظارت الهی

پنجمین تم اصلی به سه تم فرعی خدمتگذاری، ساده زیستی و پرهیز از ثروت اندوزی و توجه به نظارت الهی در اعمال، تقسیم شده است. حضرت امام (ره) همواره بر کارآمدی و پایداری دولت و حاکمیت اسلامی، حفظ اعتماد مردم به نظام اسلامی و عدم ایجاد شکاف بین دولت و ملت، دولتمردان، مسئولان و دست اندرکاران نظام تأکید داشته، همه آنان را به ساده زیستی و پرهیز از قدرت طلبی و ثروت اندوزی توصیه فرموده اند؛ تا حدی که افتادن مسئولان در ورطه قدرت طلبی و مال اندوزی را از علائم شکست حکومت معرفی کرده اند. از طرفی نیز حاضر و ناظر دیدن خداوند در تمام اعمال و امور را از عوامل اصلی تثبیت نظام و حاکمیت و از عوامل ایجاد کارآمدی حکومت و پیشبرد اهداف مختلف دانسته اند:

«حکومت در اسلام، برای خدمت به مردم است» (همان، ج 7: 118)

«مسئله، مسئله خدمتگذاری دولت به ملت است، نه فرمانفرمایی دولت به ملت. همین فرمانفرمایی جدا می‌کند شما را از ملت و ملت را از شما و منشأ مفاسد زیاد می‌شود... فواصل نباشد، آن طور فواصلی که در طاغوت هست» (همان، ج 9: 119).

و) بحث و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی از مفاهیمی است که برای اولین بار در حوزه علوم اجتماعی، در کنار سرمایه‌های مادی و فیزیکی قرار گرفت و اندیشمندان را به این باور واداشت که در صورت شکوفایی و به فعالیت درآمدن، منجر به افزایش ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات و مسائل عمومی می‌شود و جامعه را در دسترسی به اهداف یاری خواهد رساند. مفهوم سرمایه اجتماعی به روابط، نگرشها، ارزشها، هنجارها، شبکه‌ها و اعتماد اجتماعی مربوط می‌شود و همیاری در گروهها یا بین آنها را تسهیل می‌کند. در واقع؛ سرمایه اجتماعی در پرتو ارتباطات متقابل انسانها، موجب نزدیکی آنان به یکدیگر شده، همکاری متقابل بین افراد را تسهیل می‌کند.

از آنجا که سرمایه اجتماعی با کاهش هزینه‌های تعامل، تقویت رفتار همیارانه و گسترش آگاهی، منافی را برای جامعه ایجاد می‌کند، سایر وجوه توسعه اجتماعی به نحو بارزی به این مفهوم وابسته است؛ زیرا سرمایه اجتماعی رابط و پیوندی است که کل جامعه را به هم نگه می‌دارد و به طور گسترده، منبعی برای تسهیل همیاری گروهها قلمداد می‌شود.

از طرفی، بی‌توجهی به سرمایه اجتماعی، هزینه‌های جبران‌ناپذیری برای جامعه به همراه دارد؛ چرا که قدرت سرمایه اجتماعی به حلی است که در صورت کم بودن، تهدید بیرونی و عوامل تهدیدکننده داخلی، فرصت بیشتری را برای عرضه شدن می‌یابد و شدت این تهدید، باعث به خطر افتادن امنیت فرهنگی خواهد شد و حتی می‌تواند عامل سرنگونی نظام سیاسی شود.

گذشته از اهمیت و حساسیت نظریات مختلف سرمایه اجتماعی، دین مبین اسلام سرمایه اجتماعی را در قالب مشارکت اجتماعی بیان فرموده و با تأکید بر نقش ویژه نهاد مسجد در جوامع، کارکرد امر به معروف و نهی از منکر در نظارت همگانی و نیز حضور آگاهانه مردم در جهاد در راه خدا، جایگاه برجسته مشارکت اجتماعی از دید اسلام را ترسیم می‌کند.

با تحلیل بیانات بنیانگذار انقلاب اسلامی، مشخص شد که امام خمینی به شایستگی از این سرمایه عظیم برای پیروزی انقلاب اسلامی بهره گرفته‌اند. لذا شناسایی شاخصهای مد نظر ایشان، در ترسیم آینده و عبور از تنگنای اجتماعی دوران کنونی تأثیرگذار است. نتایج این پژوهش در خصوص بُعد شناختی سرمایه اجتماعی نشان داد که خدامحوری در انجام امور، نگرش اصلی حضرت امام(ره) در انجام مسئولیتهاست؛ به طوری که معتقد بودند باید تمامی کارها و جهت‌گیری‌های خود را حول محور خداوند انجام دهند.

از دیگر شاخصه‌های مد نظر بنیانگذار انقلاب اسلامی در بحث سرمایه اجتماعی، محوریت اسلام و آموزه‌های آن در رابطه با ترویج مؤلفه‌های برخاسته از ارزشهای اجتماعی است؛ چرا که اسلام، دینی جهان‌شمول و مکتبی حیات‌بخش و انسان‌ساز و منشأ تحولات فردی و اجتماعی است.

شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦ 387

اعتماد اجتماعی سومین عنصر اصلی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام است که در سطح کلان با ایجاد اعتماد بین مردم و حاکمیت، دارایی و سرمایه نظام اجتماعی قلمداد می شود و در بیانات ایشان نیز به نوعی باعث مشروعیت نظام سیاسی و کارآمدی حکومتها و دولتها محسوب شده است.

از نکات بارز استخراج شده در بیانات حضرت امام (ره)، رعایت دقیق و درست قانون و پذیرش و پایبندی به اصول آن از سوی مسئولان است که بر اعتماد عمومی می افزاید؛ زیرا اگر از سوی حاکمان به قانون بی توجهی شود و حکومت نسبت به اجرای قوانین کوتاهی کند، بالتبع قوانین از سوی مردم نیز نقض شده، به آنها توجه نخواهد شد.

یافته های این تحقیق با پژوهشهای اعتصامی و فاضلی کبری (1388) در خصوص مؤلفه های سرمایه اجتماعی در مدیریت امام علی (ع)، گنجی و هلالی (1390/الف) پیرامون رابطه گونه های دینداری و سرمایه اجتماعی، رجایی و همکاران (1395) در خصوص رابطه مثبت بین سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی، جانسون (2012) در رابطه با ایجاد اعتماد میان کاربران و کارکنان، کیچن و همکاران (2012) در خصوص سرمایه اجتماعی رفاه اجتماعی، هابیو و افندی (2015) در رابطه با اعتماد، رضایت از زندگی و کاهش پیامدهای بحران، ات¹ و همکاران (2015) پیرامون عوامل اجتماعی و فرهنگی و نهادی تعیین کننده در رفع مشکلات اجتماعی و گارک (2015) در خصوص سرمایه اجتماعی و اطمینان از رشد اقتصادی، همخوانی دارد.

نکته مهم در پژوهش حاضر این است که حضرت امام (ره) همواره بر کارآمدی حکومت اسلامی و افزایش اعتماد مردم به نظام اسلامی تأکید داشته و در عین حال، تمامی مسئولان را به ساده زیستی و پرهیز از قدرت طلبی و دنیاگرایی توصیه و بر این نکته تأکید کرده اند که تجمل گرایی و قدرت طلبی، ضعف و شکست حکومت را به دنبال خواهد داشت.

این یافته ها در حوزه باورها، ارزشها و هنجارهای اجتماعی، که از شاخصهای اصلی بعد شناختی و ذهنی سرمایه اجتماعی اند، در مقایسه با نظریه پردازان غربی بیشترین تأکید را بر اعتقاد به خدا و حاکمیت دین، ضرورت پایبندی به اصول و ارزشهای دینی، تأکید بر رعایت درست قوانین از سوی حاکمان و در مجموع، توجه حاکمان به مردم در پرتو اعتقاد به نظارت الهی در همه امور دارند.

دین مبین اسلام کامل ترین و جامع ترین دستورالعمل الهی برای سعادت بشری است و از طرفی، مؤلفه های نظریات پیشین، سرمایه اجتماعی را اغلب حاصل تعاملات و کنشهای اجتماعی مردم در بستر جوامع می دانند؛ از این رو وجود اعتقاد به نظارت تامه الهی در تعاملات اجتماعی برای ایجاد این سرمایه و ارتباط سرمایه اجتماعی با یک منبع الهی، موضوع جدیدی است که در این پژوهش بدان پرداخته شد و می تواند در باز تولید آن، تأثیر بیشتری نسبت به دیدگاههای پیشین داشته باشد.

منابع

- اعتصامی، منصور و حامد فاضلی کبریا (1388). «درآمدی بر مدیریت امام علی (ع) از منظر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی». اندیشه مدیریت راهبردی، سال سوم، ش 2 (پیاپی 6): 101-128.
- امام خمینی، سید روح الله (1369). صحیفه نور. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- پیریایی، صالحه و مرتضی منادی (1395). «بررسی منابع و پیامدهای سرمایه اجتماعی از دیدگاه دبیرستانهای دخترانه شهر اصفهان». قم: اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهشهای نوین در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی و مطالعات اجتماعی ایران. تاریخ مشاهده: 96/01/20، قابل دسترس در: http://www.civilica.com/Paper-ESCONF01-ESCONF01_064.html
- پیران، پرویز؛ میرطاهر موسوی و ملیحه شیانی (1385). «کارپایه مفهومی و مفهوم سازی سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران)»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال 6، شماره 23: 9-49.
- توکلی، عبدالله؛ علی پوربهروزان و دانیال محمدیانی (1396). «اعتماد به مثابه رکن اصلی سرمایه اجتماعی: ارائه الگوی مبتنی بر تعالیم اسلامی (مطالعه موردی: کتاب شریف میزان الحکمه)». مدیریت سرمایه اجتماعی، انتشار آنلاین در تاریخ 1396/4/7. تاریخ مشاهده: 96/04/27، قابل مشاهده در: https://jscm.ut.ac.ir/article_62099.html
- توکلی، عبدالله؛ عبدالصمد عزیزپور لندی، الهام رضایی و اشرف میرزایی (1393). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر مؤلفه‌های سرمایه فکری (مورد مطالعه: اداره کل امور مالیاتی استان قم)». مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره اول، ش 2: 265-287.
- تونکس، فران (1387). اعتماد و سرمایه اجتماعی. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- جعفری هرندی، رضا؛ احمدرضا نصر و سیدابراهیم میرشاه جعفری (1387). «تحلیل محتوا، روشی پرکاربرد در مطالعات علوم اجتماعی، رفتاری و انسانی با تأکید بر تحلیل محتوای کتابهای درسی». حوزه و دانشگاه، سال چهاردهم، ش 55: 33-58.
- جعفری، محمد؛ فتاح شریف‌زاده، و جهاله قربانی‌زاده، بهروز رضایی منش و ابوالقاسم دلخوش کسمایی (1391). «تکوی سرمایه اجتماعی، ابعاد و شاخصهای آن در کلاترهای تهران بزرگ». پژوهشهای مدیریت انتظامی، سال هفتم، ش 3: 370-396.
- جمشیدی‌ها، غلامرضا (1383). پیدایش نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: دانشگاه تهران.
- حمیدی‌زاده، علی؛ فریبا شهیدزاده و عرفان موحدی‌فر (1393). «بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر نوآوری سازمانی (مورد مطالعه: اداره کل مخابرات شهرستان قم)». مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره اول، ش 2: 203-223.
- رجایی، سیدعباس؛ احمد پوراحمد و وحید عباسی فلاح (1395). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی شهر ورامین)». انجمن جغرافیای ایران، سال چهاردهم، ش 48: 31-50.
- رحمت‌اللهی، حسین؛ احسان آقامحمد آقایی و مهدی بالوی (1395). «کاهش سرمایه اجتماعی، دولت و مشارکت مردم». مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره سوم، ش 3: 435-461.
- ریشه، گئی (1389). تغییرات اجتماعی. ترجمه منصور وثوقی. تهران: نی، چ بیست و یکم.
- رهبر، عباسعلی و فاطمه حیدری (1390). «تأثیر سرمایه اجتماعی بر اذتقاء سیاستگذاری». مطالعات روابط بین‌الملل، دوره چهارم، ش 14 (پیاپی 15): 219-253.
- شجاعی باغینی، محمدمهدی (1387). مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

شناسایی مؤلفه های شناختی سرمایه اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره) ♦ 389

- صالحی امیری، سیدرضا (1388). مدیریت و سرمایه اجتماعی. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهشی مطالعات بین الملل.
- عباس زاده، محمد؛ محمدباقر علیزاده اقدم و سیدرضا اسلامی بناب (1391). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و آنومی اجتماعی». *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، دوره اول، ش 1: 145-172.
- فقیه خلجانی، سید فاطمه (1392). سرمایه اجتماعی در اندیشه و عمل امام خمینی (ره). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی و عروج.
- فقیهی، ابوالفضل و طاهره فیضی (1384). «سرمایه اجتماعی در سازمان». *پیک نور*، سال سوم، ش 3: 21-11.
- فوکویاما، فرانسیس (1379). پایان نظم. ترجمه غلامعباس توسلی. تهران: جامع ایرانیان.
- گنجی، محمد و مینا هلالی ستوده (1390/الف). «رابطه گونه های دینداری و سرمایه اجتماعی (رویکردی نظری و تجربی در بین مردم شهرستان کاشان)». *جامعه شناسی کاربردی*، دوره بیست و دوم، ش 2 (پیاپی 42): 95-120.
- گنجی، محمد و مینا هلالی ستوده (1390/ب). شناسایی عوامل مدیریتی مؤثر بر جانشین پروری (مورد مطالعه: سازمانهای فرهنگی استان قم). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تحول سازمانی. پردیس فارابی دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی (1380). پیامدهای مدرنیته. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: مرکز.
- محمودی، سمیرا؛ عبدالرضا رکن الدین افتخاری، غلامرضا غفاری و مهدی پورطاهری (1394). «تبیین اثرات انواع سرمایه های توسعه ای بر سرمایه اجتماعی (مورد: روستاهای استان خراسان رضوی)». *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال چهارم، ش 14: 169-190.
- مصطفی زاده، معصومه و محمدرضا صادقی (1393). «طراحی مدل توسعه سرمایه اجتماعی در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی». *مدیریت سرمایه اجتماعی*، دوره اول، ش 2: 161-182.
- موسوی مقدم، سیدمحمد و مروّت محمدی (1395). «بررسی نقش مسجد در افزایش سرمایه اجتماعی بر اساس نمازگرای اصلی آن در قرآن و حدیث». *مدیریت سرمایه اجتماعی*، دوره سوم، ش 1: 139-162.
- نظرپور، محمدنقی و مصطفی منتظری مقدم (1389). «سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی: مطالعه ای درباره مشارکت اجتماعی از منظر اسلام». *اقتصاد اسلامی*، سال دهم، ش 37: 57-87.
- Abbaszadeh, M.; M.B. Alizadeh Eghdam & S.R. Eslami Naab (2012). "The Relationship between Social Capital and Social Anomie", *Journal of Social Studies and Research in Iran*, 1(1), spring 2012: 145-172.
- Bourdieu, P. (1983). *Okonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital*. In *Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)*. R. Kreckel (Eds). Goettingen, Otto Schartz & Co.: 183-198.
- Coleman, J. S. (1988). "SOCIAL CAPITAL in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Earney, S. & A. Martin (2009). "Job rotation at Cardiff University Library Service: A pilot study". *Journal of Librarianship and Information*, 41(4): 213-226.

- Eetesami, M. & H. Faseli Kebrya (2009). "An Overview of Imam Ali's Management from the Point of View of the Components of Social Capital", *Journal of Strategic management*, 6(3), Autumn and Winter 2009: 101-128.
- Ette, A.; B. Heb & L. Sauer (2015). "Tackling Germany's Demographic Skills Shortage: Permanent Settlement Intentions of the Recent Wave of Labour Migrants from Non-European Countries". *Journal of International Journal of International Migration and Integration*, May 2016, 17(2): 429-448.
- Faghihe Khaljani, S.F. (2013). *Social Capital in the Thought and Practice of Imam Khomeini*, Tehran: Imam Khomeini Institute, Orouj Pub.
- Faghihi, A. & T. Feisi (2005). "Social Capital in Organization", *Journal of light Mailer*, 3(3), Autumn 2005:11-21.
- Foster, K.A; R.J. Smith, B.A. Bell & T.C. Shaw (2017). "Testing the Importance of Geographic Distance for Social Capital Resources". *Urban Affairs Review*, June 2017, Article first published online: <https://doi.org/10.1177/1078087417714895>
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: the Social Vitues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press, 1995.xv.
- Fukuyama, F. (1999). *The Institute of Public*. George Mason University.
- Fukuyama, F. (2000) *The End of Order*, G.A Tavassoli, First edition, Tehran: Jamee Iranian pub.
- Ganji_A, M. & M. Helali Sotodeh (2011). "Identification of Management Factors Affecting the Prouri Replacement (Case study: Cultural Organization of Qom)", Thesis Master of Organizational Transformation, Farabi, Tehran University.
- Ganji_B, M. & M. Helali Sotodeh (2011). "The Relationship of Religion and Social Capital (Theoretical and Experimental in Kashan's People)", *Journal of Journal of Applied Sociology*, 22(2), Summer 2011:95-120.
- Garrec, G. Le. (2015). "Increased longevity and social security reform: questioning the optimality of individual accounts when education matters". *Journal of Population Economics*, April 2015, 28(2): 329-352.
- Geber, S.; H. Scherer & D. Hefner .(2016). "Social capital in media societies: The impact of media use and media structures on social capital". *International Communication Gazette*, June 2016, 78 (6): 493-513: Article published online: <https://doi.org/10.1177/1748048516640211>.
- Giddens, A. (2001) *Consequences of Modernity*, translation M. Thalathi, Tehran: Markaz Pub.
- Habibov, N. & E. Afandi (2015). "Pre- and Post-crisis Life-Satisfaction and Social Trust in Transitional Countries: An Initial Assessment". *Social Indicators Research*, April 2015, 121(2): 503-524.
- Hamidzadeh, A.; F. Shahidzadeh & A. Movahedifar (2014). "The Effect of Social Capital on Organizational Innovation (Case study: Telecom General Administration City of Qom)", *Journal of Social capital management*, 2(1), Winter2014: 203-223.

- Hanifan, L.J. (1916). "The rural school community center". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, New Possibilities in Education (Sep, 1916):130-138.
- Imam Khomeini, S.R. (1990). *Sahifa Noor*. Tehran: The Setting and Publishing Institute of Imam Khomeini works.
- Jafari Harandi, R.; A.R. Nasr & S.A. Mir Shah Jafari (2008). "Content Analysis, A Method Widely Used in Social Science Studies in Social Sciences, Humanities & Behavioral, With Emphasis on the Analysis of the Content of the lesson Book", *Seminary & University Journal*, 55(14), summer 2008: 33-58.
- Jafari, M.; F. Sharif Zadeh, V. Ghorbani, B. Rezaei Manesh & A. Delkhosh Kasmaei (2012). "The Pattern of Social Capital, Dimensions and Indicators in Police Station of Tehran", *Journal of Police Management Studies Quarterly*, 3(7), Autumn 2012: 370-396.
- Jamshidiha, GH.R. (2004). *The Genesis of Sociological Theory*, Tehran: University of Tehran Pub.
- Johnson, C.A. (2012). "How do public libraries create social capital? An analysis of interactions between library staff and patrons". *Library and Information Science Research*, 34 (1): 52-62.
- Kitchen, P. (2012). "Measuring Social Capital in Hamilton, Ontario". September 2012, 108(2): 215-238.
- Kovalcikova, I. & M.Lacny (2016). "The case of trust-research on social capital in 4 countries". *Studies of Transition States and Societies*, 8(3): 78-96
- Mahmoudi, S.; A.R. Rokaldin Eftekhari, G.R. Ghafari & M. PourTaheri (2015). "Explanation of the Effects of Types of Capital Development on the Social Capital (Case Study: The Villages of Khorasan Razavi)", *Journal of Economics and Rural Development*, 14(4): 169-190.
- Mintchev, N. & H.L. Moore (2016). "Community and prosperity beyond social capital: The case of Newham, East London". *Critical Social Policy*, December 2016, Article published online: <https://doi.org/10.1177/0261018316683461>.
- Mostafa Zadeh, M. & M.R. Sadeghi (2014). "The Design of the Model of Social Capital Development in Universities", *Journal of Social Capital Management*, 2(1), Winter 2014: 161-182.
- Mousavi Moghadam, S.M. & M. Mohammadi (2016). "A Study on the Role of the Mosque in the Increase of Social Capital Based on the Qur'an and Hadith", *Journal of Social Capital Management*, 3(1), Spring 2016:139-162.
- Nazar Pour, S.M. & M. Montaseri Moghadam (2010). "Social Capital and Economic Development", *Journal of Islamic Economy*, 37(10), Spring 2010: 57-87.
- Onyx, J. & P.Bullen (2000). "Measuring social capital in five communities". *The Journal of Applied Behavioural Science*, 36(1): 23-42.
- Piran, P.; M.T. Mousavi & M. Shiani (2006). "The Concept of Social Capital (Whith Emphasis on Iran's Conditions)", *Journal of Social Welfare*, 23(6): 9-49.
- Piriaei, S. & M. Monadi (2016). "Study of the Sources and Consequences of Social Capital from Point of View Teachers of high schools girls in Isfahan", The First International Conference on new Research in the Educational Sciences,

- Psychology and social studies, Iran, Qom, Article first published online: http://www.civilica.com/Paper-ESCONF01-ESCONF01_064.html
- Putnam, R. (1993). **Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy**. Princeton: Princeton University Press.
 - Putnam, R. (2001). **Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community**. New York: Touchstone Books by Simon & Schuster.
 - Rahbar, A.A. & F. Heidari (2011). **“The Effect of Social Capital on the Importance of Promotion”**, *Journal of International Relations Studies*, 14(4), Spring 2011: 219-253.
 - Rahmatollahi, H.; E. Agha Mohammad Aghaei & M. BalVi (2016), **“The Reduction of Social Capital, the Government and the people's participation”**, *Journal of Social Capital Management*, 3(3), Autumn 2016: 435-461.
 - Rajaei, S.A.; A. Pour Ahmad & V. Abbasi (2016). **“The Relationship Between Social Capital with Social Security(case study: City of Varamin)”**, *Journal of Geographical Society of Iran*, 48(14), spring 2016: 31-50.
 - Roche, G. (2010) **Social Changes**, Translation M. Vosoughi, Edition 21, Tehran: Ney Pub.
 - Salehi Amiri, S.R. (2009). **Management and Social Capital**, Strategic research institute, Department of international studies.
 - Shojaee Baghini, M.M. (2008). **Conceptual Foundations of Social Capital**, Tehran: Social and cultural studies Institute.
 - Tavakoli, A.; A. Pourbehvarsan & D. Mohammadiani (2017). **“Trust, The Main Pillar of Social Capital: Resentation Templates are based on Islamic Teachings (Case Study: Book of Mizanoal Hekmah)”**, *Journal of Social Capital Management*, 28 June 2017, Article first published online: https://jscm.ut.ac.ir/article_62099.html.
 - Tavakoli, A.; A.S. Azizpour Lindi, E. Rezaei & A. Mirzaei (2014). **“The Effect of Social Capital on the component of intellectual capita (Case Study: Tax Administration of Qom Province)”**, *Journal of Social capital management*, 2(3), Winter 2014: 265-287.
 - Tonkiss, F. (2008). **“Trust and Social Capital”**, Translate M.TG. Delfrose, Tehran: Social and Cultural Studies Institute Pub.
 - Yang, J.; T.G. Brashear Alejandro & J.S. Boles (2011). **“The role of social capital and knowledge transfer in selling center performance”**. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 26(3):152-161.

